

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق خصوصی

موضوع:

بررسی اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی

نگارش:

جعفر عباسی فیروزجایی

استاد راهنما:

دکتر حمید ابهری

استاد مشاور:

دکتر محمد فرزندگان

آذر ماه ۱۳۹۹

تعهدنامه اصالت پایان نامه

بدینوسیله اینجانب جعفر عباسی فیروزجایی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد در رشته‌ی حقوق خصوصی با شماره دانشجویی ۹۷۱۵۲۳۱۴۳۱۰۵ تعهد می‌نمایم که کلیه‌ی مطالب مندرج در این پایان نامه تحت عنوان: " بررسی اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی " حاصل فعالیت پژوهشی خودم بوده که به راهنمایی یا مشاورت اساتید دانشگاه مازندران تهیه شده است و در هر جا که از دستاوردها یا آثار علمی دیگران استفاده شده با رعایت حقوق مالکین معنوی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در متن پایان نامه، ارجاع داده شده و در منابع پایانی ذکر شده است.

این اثر پژوهشی قبلاً برای اخذ هیچ مدرک هم‌سطح، بالاتر یا پایین‌تر هیچ‌یک از دانشگاه‌ها و مؤسسات دولتی یا غیر دولتی ارائه نشده است، در صورت احراز تخلف و اثبات خلاف هر یک از موارد فوق، دانشگاه مازندران حق دارد بدون نیاز به حکمی از مراجع قضایی یا غیرقضایی، نسبت به ابطال مدرک تحصیلی اینجانب اقدام کند و حق پیگیری قضایی موضوع نیز برای دانشگاه مازندران محفوظ است و اینجانب حق هرگونه اعتراض را از خود ساقط می‌نمایم.

کلیه‌ی نتایج و حقوق حاصل از این اثر، متعلق به دانشگاه مازندران است و هرگونه استفاده از نتایج علمی و عملی، واگذاری اطلاعات به دیگران یا چاپ و تکثیر، نسخه برداری ترجمه و اقتباس از پایان نامه، بدون موافقت دانشگاه مازندران یا استاد راهنما یا مشاور ممنوع است. نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

صحت امضای دانشجو مورد گواهی است نام و نام خانوادگی و امضاء دانشجو

مدیر گروه دانشکده:

معاون پژوهشی دانشکده:

تقدیر و سپاس‌گزاری

ابتدا حمد و سپاس بی‌منتها بر خداوند متعال، خالق تفکر و اندیشه و عقل که با اعطای آن به آدمی، وی را بر اکثر موجودات برتری داد.

در ابتدا بر خود واجب می‌دانم که از استاد بی‌نظیر، گران قدر و ارجمند جناب آقای دکتر حمید ابهری تشکری ویژه نمایم که در مقام استاد راهنما، مرا در نگارش، ویرایش و اصلاح پایان نامه یاری نموده‌اند. همچنین از مشاوره های ارزشمند، استاد بزرگوار جناب آقای دکتر محمد فرزندگان نیز نهایت تشکر را دارم. در پایان بر خود لازم می‌دانم، بابت زحمات سایر اساتید خویش قدردانی نمایم.

تقدیم به:

پدر و مادرم

چکیده

هرگاه شخصی ادعایی داشته باشد، باید آن را با دلایلی معتبر اثبات کند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، سند می‌باشد. در اصطلاح حقوقی سند به معنای هر نوشته‌ای است که در مقام دفاع یا دعوا بدان استناد می‌کنند. اسناد را می‌توان از دیدگاه‌هایی مختلف تقسیم بندی نمود که از مهم‌ترین آن‌ها، تقسیم اسناد به اسناد عادی و رسمی است. سند رسمی سندی است که در ادارات ثبت اسناد و املاک یا دفاتر اسناد رسمی یا نزد سایر مأمورین رسمی، در حدود صلاحیت آن‌ها تنظیم می‌شود و غیر از اسناد رسمی سایر اسناد عادی محسوب می‌شوند. به خاطر دخالت مأمور رسمی در تنظیم اسناد رسمی، امتیازاتی ویژه مانند قدرت اجرایی، اعتبار تاریخ سند نسبت به ثالث، مصونیت از اظهار انکار و تردید، معافیت از سپردن خسارت احتمالی در صدور قرار تأمین، به اسناد رسمی اعطاء شده است که اسناد عادی از این آثار محروم هستند. قانون‌گذار بنا به مصالحی به برخی از اسناد عادی، امتیاز اسناد رسمی را داده است که به آن اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی گفته می‌شود. در این تحقیق به این پرسش پاسخ داده می‌شود که آیا اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی، از همه‌ی امتیازات و آثار اسناد رسمی، برخوردار است؟ سند عادی برای برخورداری از امتیازات اسناد رسمی باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟ در مقام بررسی این آثار، بر مبنای قواعد حقوقی مشخص می‌شود؛ اسناد عادی با رعایت شرایط و ضوابطی، برخی از امتیازات اسناد رسمی را خواهند داشت، به عنوان نمونه در برابر آن‌ها، اظهار انکار و تردید پذیرفته نیست و طبق قانون در برابر برخی از این اسناد شهادت شهود مسموع نخواهد بود.

واژگان کلیدی: سند، سند رسمی، سند عادی، اعتبار.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	مقدمه
۱۱	الف) بیان مسئله
۱۲	ب) سؤال‌های پژوهش
۱۲	پ) پیشینه پژوهش
۱۳	ت) فرضیه پژوهش
۱۳	ث) حدود پژوهش
۱۳	ج) اهداف پژوهش
۱۴	چ) مبانی نظری پژوهش
۱۴	ح) روش‌شناسی پژوهش
۱۴	خ) سازمان‌دهی پژوهش
۱۵	فصل اول: کلیات
۱۶	مبحث اول: مفهوم سند و اعتبار اسناد
۱۶	گفتار اول: مفهوم سند
۱۶	بند اول: مفهوم لغوی سند
۱۶	بند دوم: مفهوم سند در اصطلاح حقوق
۱۸	بند سوم: تفاوت مفهوم سند در حقوق مدنی و تجارت
۱۸	گفتار دوم: مفهوم اعتبار اسناد در قوانین موضوعه ایران
۱۹	مبحث دوم: جایگاه سند در فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران
۱۹	گفتار اول: جایگاه سند در فقه امامیه
۲۱	گفتار دوم: جایگاه سند در حقوق موضوعه ایران
۲۵	مبحث سوم: اقسام سند
۲۵	گفتار اول: تقسیم قانونی
۲۵	بند اول: سند رسمی
۲۶	بند دوم: سند عادی
۲۷	گفتار دوم: اسناد حقیقی و الکترونیکی
۲۷	بند اول: مفهوم اسناد الکترونیکی

بند دوم: جایگاه حقوقی سند الکترونیکی.....	۲۸
بند سوم: انواع اسناد الکترونیکی.....	۲۸
مبحث چهارم: شرایط و آثار سند رسمی.....	۲۹
گفتار اول: شرایط تنظیم سند رسمی.....	۲۹
بند اول: ارکان سند رسمی.....	۲۹
بند دوم: شرایط شکلی تنظیم سند رسمی.....	۳۱
گفتار دوم: آثار سند رسمی.....	۳۲
مبحث پنجم: شرایط و میزان اعتبار سند عادی.....	۳۳
گفتار اول: شرایط اعتبار سند عادی.....	۳۳
گفتار دوم: میزان اعتبار اسناد عادی.....	۳۴
فصل دوم: بررسی مفهوم و مصادیق اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی.....	۳۵
مبحث اول: مفهوم اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی در قانون مدنی و قوانین خاص.....	۳۶
گفتار اول: مفهوم اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی در قانون مدنی.....	۳۷
گفتار دوم: مفهوم اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی در قوانین خاص.....	۳۸
مبحث دوم: مصادیق اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی.....	۳۹
گفتار اول: مصادیق اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی در قانون مدنی.....	۳۹
بند اول: مورد تصدیق سند عادی.....	۳۹
بند دوم: سند عادی احراز اعتبار شده.....	۴۰
گفتار دوم: مصادیق اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی در قوانین خاص.....	۴۲
بند اول: چک.....	۴۳
بند دوم: قراردادهای عادی موضوع ماده ۱۵ قانون عملیات بانکی بدون ربا.....	۴۴
بند سوم: اسناد عادی مربوط به مطالبات و پرداخت‌های صندوق.....	۴۶
بند چهارم: اظهارنامه موضوع ماده قانون تملک آپارتمان‌ها.....	۴۷
بند پنجم: اسناد مربوط به ماده ۱۱ قانون تشکیل بانک تعاون کشاورزی.....	۴۸
بند ششم: مطالبات وزارت صمت بر اساس ماده ۳۰ قانون معدن.....	۴۸
بند هفتم: اسناد مربوط به پرداخت خسارت از سوی بیمه‌گر.....	۴۸
بند هشتم: قراردادهای منعقد شده بین مؤسسات آبیاری با استفاده‌کنندگان از آب.....	۴۹
بند نهم: قراردادهای عادی موضوع ماده ۱۵ قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعین.....	۵۰

۵۱	فصل سوم: آثار اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی.....
۵۲	مبحث اول: آثار اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی در قانون مدنی
۵۲	گفتار اول: قدرت اثباتی برابر با سند رسمی
۵۳	بند اول: مفهوم انکار و تردید
۵۴	بند دوم: دفاع در برابر اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی
۵۶	بند سوم: دامنه قدرت اثباتی اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی
۵۸	گفتار دوم: عدم پذیرش گواهی در برابر سند عادی دارای اعتبار سند رسمی
۵۹	گفتار سوم: عدم توان اثبات خلاف مفاد سند عادی دارای اعتبار سند رسمی با امارات قضایی
۶۰	گفتار چهارم: عدم قابلیت استناد به سوگند در برابر سند عادی دارای اعتبار سند رسمی
۶۱	مبحث دوم: آثار اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی در قوانین خاص (سند لازم الاجرا)
۶۱	گفتار اول: مفهوم سند لازم الاجراء
۶۲	گفتار دوم: شرایط مفاد سند برای درخواست اجرائیه
۶۲	بند اول: وجود قرارداد جداگانه بین بانک و مشتری
۶۳	بند دوم: عدم اختلاف طرفین درباره مفاد قرارداد اعطای تسهیلات بانکی
۶۴	گفتار سوم: متقاضی درخواست اجرائیه
۶۵	گفتار چهارم: مدارک لازم برای درخواست اجرائیه
۶۶	گفتار پنجم: مرجع صالح برای صدور اجرائیه
۶۶	بند اول: صدور اجرائیه از طریق مراجع ثبتی
۶۸	بند دوم: صدور اجرائیه از طریق دادگستری
۶۹	مبحث سوم: مقایسه اسناد رسمی با اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی
۶۹	گفتار اول: تفاوت‌های اسناد رسمی با اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی
۷۲	گفتار دوم: شباهت‌های سند رسمی با اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی
۷۴	نتیجه و پیشنهادات
۷۴	الف) نتیجه
۷۵	ب) پیشنهادات
۷۷	منابع

فهرست علائم اختصاری

آ.ا.م.ا.ر.ل	آیین نامه اجرای مفاد اسناد رسمی لازم الاجراء و طرز رسیدگی به شکایت از عملیات اجرایی
آ.ق.ت.آ.	آیین نامه قانون تملک آپارتمان ها
آ.ق.ث.	آیین نامه قانون ثبت اسناد و املاک
آ.ق.د.ا.ر.	آیین نامه قانون دفاتر اسناد رسمی
آ.ق.ر.م.م.	آیین نامه قانون روابط موجر و مستأجر ۱۳۷۶
ق.آ.د.م.	قانون آیین دادرسی مدنی
ق.ا.	قانون اساسی
ق.ا.ح.	قانون امور حسبی
ق.ب.ا.خ.و	قانون بیمه اجباری خسارت وارد شده به اشخاص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه
ق.ب.پ.ت	قانون برنامه پنجم توسعه
ق.ب.س	قانون پیش فروش ساختمان
ق.ت.	قانون تجارت
ق.ت.آ.	قانون تملک آپارتمان ها
ق.ت.ا.	قانون تجارت الکترونیکی
ق.ت.ب.ت.ک	قانون تشکیل بانک تعاون کشاورزی
ق.ت.ف.ا.م.ا.ز.	قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعین
ق.ث.	قانون ثبت اسناد و املاک
ق.د.ا.ر.	قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران
ق.د.ت.ب.	قانون داوری تجاری بین‌المللی
ق.د.	قانون دریایی
ق.ر.م.م.	قانون روابط موجر و مستأجر ۱۳۷۶
ق.ص.چ.	قانون صدور چک
ق.ع.ب.ب.ر.	قانون عملیات بانکی بدون ربا
ق.م.	قانون مدنی
ق.م.ا.	قانون مجازات اسلامی

مقدمه

الف) بیان مسئله

ادله اثبات دعوا در امر حقوقی عبارت‌اند از؛ اقرار، سند، شهادت، اماره و سوگند. سند از مهم‌ترین و مؤثرترین ادله اثبات می‌باشد. در حقیقت حذف مواد ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۸ قانون مدنی در تاریخ ۱۳۶۱/۸/۶ و اعلام مغایرت ماده ۱۳۰۹ با شرع از سوی شورای نگهبان، نتوانست در جایگاه پیشین سند تغییر چندانی ایجاد نماید (شمس، ۱۳۹۴، ص ۱۳۴). قانون مدنی در تعریف سند در ماده ۱۲۸۴ گفته است: سند عبارت است از هر نوشته‌ای که در مقام دفاع یا دعوا قابل استناد باشد. با این تعریف می‌توان سند را با دو مشخصه شناخت؛ نوشته بودن و قابلیت استناد (مدنی، ۱۳۷۲، ص ۷۸). با این حال می‌توان امضای سند را به عنوان شرط سومی به آن افزود، هرچند که برخی از نوشته‌ها نیازی به امضاء ندارند (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ص ۲۷۶). طبق این ماده سند همیشه در دادگاه برای اثبات دعوا یا دفاع از دعوا مورد استفاده قرار می‌گیرد. در حالی که گاهی اوقات در خارج از دادگاه نیز مورد استفاده و استناد قرار می‌گیرد. به عنوان مثال، برای انتقال ملک به نام دیگری در دفترخانه، نیاز به ارائه سند مالکیت و اصل شناسنامه طرفین است (ابهری و سرخی، ۱۳۸۷، ص ۲۰). اسناد را می‌توان از جهات مختلفی تقسیم بندی کرد که از مهم‌ترین آن تقسیم به سند عادی و رسمی است (ماده ۱۲۸۶ ق.م.). مستنبط از ماده ۱۲۸۷ ق.م. تقسیم بندی به عادی و رسمی فقط از حیث مرجعی است که مبادرت به صدور سند می‌نماید و یا صلاحیت لازم برای تنظیم آن را دارد. به دلالت ماده ۱۲۸۷ ق.م.، سند رسمی سندی است که توسط دوایر ثبت اسناد و املاک و یا به وسیله دفاتر اسناد رسمی یا توسط مأمورین رسمی در محدوده صلاحیت و حوزه مأموریتی و با رعایت مقررات قانونی تنظیم شده باشد. و بر اساس ماده ۱۲۸۹ ق.م. غیر از اسناد فوق، بقیه اسناد در قلمرو اسناد عادی قرار می‌گیرد. تقسیم‌بندی اسناد به عادی و رسمی به اعتبار آن‌ها در مرحله اثبات است. اما وصف مشترک همه این‌ها این است که مخالف قوانین نباشند (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ص ۲۸۱). علت این که اسناد رسمی از قدرت و اعتبار بیشتر برخوردار است، این می‌باشد که به وسیله مأمورین رسمی و با تشریفات ویژه تنظیم می‌شود. به سخت‌گیری که قانون‌گذار در تنظیم سند رسمی ایجاد کرده است و تشویق افراد به تنظیم سند رسمی، امتیازهایی ویژه نیز برای این اسناد در نظر گرفته است. از جمله این موارد؛ قدرت اجرایی، اعتبار تاریخ سند نسبت به ثالث، عدم قابلیت اظهار انکار و تردید، تبعیت از تشریفات قانونی سهولت در امکان تهیه رونوشت می‌باشد (مدنی، ۱۳۷۲، ص ۸۷). هم‌چنین بر اساس ماده ۱۰۸ ق.آ.د.م. اسناد رسمی از سپردن خسارت احتمالی در صدور قرار تأمین خواسته معاف هستند. ولی اسناد عادی فاقد امتیازهای فوق هستند با وجود اینکه قانون‌گذار بنا به مصالحی برای تعدادی از اسناد عادی، برخی از امتیازهای اسناد رسمی را داده و به آن‌ها اعتبار اسناد رسمی اعطاء کرده و آن‌ها را در حکم سند رسمی را قرار داده است. بر اساس

ماده ۱۲۹۱ ق.م. اگر سندی عادی علیه شخصی ارائه شود و شخص انتساب سند را به خود بپذیرد و یا سندی عادی مورد انکار، تردید یا جعل قرار بگیرد اما دادگاه اصالت آن را احراز نماید، چنین اسنادی دارای اعتبار سند رسمی هستند.

علاوه بر این اسناد عادی دیگری هم هستند که قانون‌گذار بنا به دلایلی آن را در حکم اسناد رسمی قرار داده است. از جمله این موارد عبارت‌اند از:

- یک- ماده ۲ ق.ص.ج. این سند تجاری پرکاربرد را در حکم سند رسمی لازم‌الاجراء دانسته است.
- دو- ماده ۱۵ قانون عملیات بانکی بدون ربا است که کلیه قراردادهایی که در اجرای این قانون می‌شود، را در حکم اسناد رسمی لازم‌الاجراء می‌داند.
- سه- ماده ۱۵ ق.ت.ف.ا.م.ا.ز.، کلیه اسناد و قراردادهای عادی منعقد شده بین شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی با وزارتخانه‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات دولتی، بانک‌ها و نهادهای انقلاب اسلامی، را در حکم سند رسمی قرار داده است.
- بنا بر آنچه گفته شده، سعی خواهد شد در رابطه با اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی بررسی‌های انجام و پیشنهاد های لازم ارائه شود.

ب) سؤالات پژوهشی

- ۱- آیا اسناد رسمی در حکم سند رسمی کلیه امتیازهای اسناد رسمی را دارند؟
- ۲- آیا برای لازم‌الاجرا بودن قراردادهای بانکی با موضوع قانون عملیات بانکی بدون ربا، انعقاد قرارداد مستقل بین طرفین لازم است؟

پ) پیشینه پژوهش

- ۱- شمس (۱۳۹۴)، در جلد سوم دوره پیشرفته آیین دادرسی مدنی نوشته است: ((لازم‌الاجرا بودن ویژه سند رسمی نیست؛ بلکه قانون‌گذار بعضی از اسناد عادی را نیز لازم‌الاجراء نموده است. برای مثال چک اگرچه سند عادی است، اما به موجب ماده ۲ قانون صدور چک، دارای قدرت اجرایی است. همچنین قراردادهایی که در اجرای مواد ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴ قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب سال ۶۲، بین اشخاص و بانک‌ها در ارتباط با دادن تسهیلات بانکی مقرر منعقد می‌شود، در حکم اسناد لازم‌الاجرا و تابع آیین‌نامه مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجرا است)) (ماده ۱۵ ق.ع.ب.ب.ر).
- ۲- کاتوزیان (۱۳۸۵)، در جلد اول کتاب اثبات و دلیل اثبات می‌نویسد: ((ماده ۱۲۹۱ قانون مدنی فرضی را ایجاد کرده است که سند عادی را در حکم سند رسمی قرار می‌دهد. پس باید آثار و لوازم این قیاس را به

موارد مصرح و یقینی محدود کرد و آن را گسترش نداد: چنان‌که اشاره شد، بیگمان سند پذیرفته شده را نمی‌توان تردید یا انکار کرد. و همچنین است سندی که در دادرسی اصالت آن محرز شده است. ولی چنین سندی قدرت اجرایی ندارد)).

۳- جواد خالقیان (۱۳۹۱) در مقاله بررسی موارد معافیت از سپردن تأمین در صدور قرار تأمین خواسته نوشته است: ((اسناد عادی در حکم سند رسمی و اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی، در قوانین قبل از ۱۳۳۱ جزء موارد معافیت از اخذ خسارت احتمالی بود که در اصلاحات قانون آیین دادرسی مدنی و قوانین بعدی حذف شد. درحالی‌که اگر سند از طریق ثبت قابل صدور اجرائیه باشد، به‌طریق‌اولی و قیاس اولویت، اگر سند دعوا جهت تأمین قرار گیرد نباید خسارت احتمالی سپرده شود؛ چراکه صدور قرار تأمین خواسته و اجرای آن بسیار خفیف‌تر از صدور اجرائیه و اجرای سند از طریق ثبت است)).

۴- مدنی (۱۳۷۲)، در کتاب ادله اثبات دعوا می‌نویسد: ((برای اینکه چک با اطمینان مورد استفاده قرار گیرد و سلب اعتماد نسبت به آن نشود مقررات مخصوصی درباره چک علاوه بر ضوابط قانون تجارت به تصویب و اجرا درآمده‌است که طبق آن صدور چک بی‌محل جرم مستقل شناخته شده است. در نتیجه دارنده چک حق دارد در صورتی که صادر کننده بدون موجودی کافی در بانک محال‌علیه چک را صادر کرده باشد او را مورد تعقیب کیفری قرار دهد. بعلاوه حق دارد از وصف لازم‌الاجرائی آن بهره‌مند شود و در صورت عدم پرداخت از جانب بانک از طریق اجرای ثبت اسناد تقاضای صدور اجرائیه نماید)).

ت) فرضیه پژوهش

۱- سند عادی دارای اعتبار سند رسمی برخی از امتیازات سند رسمی را دارد.
۲- برای لازم‌الاجرا بودن قراردادهای بانکی با موضوع قانون عملیات بانکی بدون ربا، انعقاد قرارداد مستقل بین طرفین لازم نیست.

ث) حدود پژوهش

بررسی موضوع در حقوق موضوعه ایران

ج) اهداف پژوهش

هدف اصلی از این پژوهش بررسی اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی، با توجه به قانون مدنی، قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی و قوانین و مقررات خاصی است که در این زمینه

وجود دارد؛ همچنین هدف دیگر، بررسی این موضوع است که یک سند عادی در حکم سند رسمی از چه جهاتی اعتبار سند رسمی را دارد.

چ) مبانی نظری پژوهش

قواعد مربوط به ادله اثبات دعوا در قانون مدنی بیان شده است و برخی از مواد این قانون به سند اختصاص یافته است؛ همچنین در برخی دیگر از قوانین مثل قانون صدور چک و قانون عملیات بانکی بدون ربا و قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعین و آیین نامه اسناد رسمی لازم الاجراء به این موضوع پرداخته شده است، همچنین موارد و جهاتی که سند عادی از لحاظ نظری و عملی حائز اهمیت بوده و اعتبار سند رسمی را دارد، در این پایان نامه بررسی می شود.

ح) روش شناسی پژوهش

در این تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات و فیش‌برداری پرداخته خواهد شد و سپس با تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده به نتیجه گیری می‌پردازیم، از این رو روش تحقیق، روش توصیفی-تحلیلی است.

خ) سازمان دهی پژوهش

در فصل اول به بیان کلیات و مفاهیم در خصوص سند می‌پردازیم.
در فصل دوم به مفهوم و مصادیق اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی خواهیم پرداخت.
در فصل سوم به آثار اسناد عادی دارای اعتبار سند رسمی بررسی می‌شود.

فصل اول: کلیات

در این فصل ابتدا به مفهوم سند، اعم از لغوی و اصطلاحی، انواع و جایگاه سند در فقه و قوانین موضوعه و در پایان به انواع و اقسام سند از زوایای مختلف می‌پردازیم.

مبحث اول: مفهوم سند و اعتبار اسناد

در این مبحث به مفهوم سند و اعتبار در لغت و اصطلاح حقوقی و نگاه قوانین مختلف خواهیم پرداخت.

گفتار اول: مفهوم سند

در این گفتار، به مفهوم سند در لغت و فرهنگ نامه‌ها و سپس به مفهوم سند در اصطلاح علم حقوق، خواهیم پرداخت.

بند اول: مفهوم لغوی سند

سند کلمه‌ای عربی و دخیل در زبان فارسی است (نفیسی، ۱۳۴۳، ص ۱۹۴۴)، این واژه در زبان فارسی در معانی متعددی به کار رفته است، که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

سند، آنچه بدان اعتماد کنند (معین، ۱۳۷۱، ۱۹۲۱)، ملک سند و بنچاب و مهر و امضای قاضی و حکم و فرمان پادشاهی و چک و دست‌آویز (نفیسی، ۱۳۴۳، ص ۱۹۴۴) و نوشته‌ای خطی یا رسمی (صدری افشار، ۱۳۸۸، ص ۱۲۵۵)، که وام یا طلب کسی را معین سازد یا مطلبی را اثبات کند (عمید، ۱۳۶۲، ص ۱۸۷) یا مدرک نوشته‌ای که قابلیت استناد داشته باشد (مشیری، ۱۳۷۸، ص ۱۰۸۰)، معنا شده است. و جمع نیز اسناد است که به معنی، اوراق و مدارک آورده شده است (مشیری، ۱۳۷۸، ص ۱۵۶).

بند دوم: مفهوم سند در اصطلاح حقوق

سند در دو معنای عام و خاص به کار رفته است. در معنای عام، هر تکیه‌گاه و راهنمای مورد اعتمادی است که بتواند اعتقاد دیگران را به درستی ادعا جلب کند و در معنای خاص، نوشته‌ای است که در مقام اثبات دعوا یا دفاع از آن، می‌تواند راه وصول به واقعیت باشد (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ص ۲۷۵). سند در ماده ۱۲۸۴ ق.م.ب به هر نوشته‌ای که در مقام دفاع یا دعوا قابل استناد باشد، تعریف شده است، تعریف قانون مدنی از سند، همان چهره خاص سند است، بنابراین تعریف سند در اصطلاح حقوق، با قید کتبی بودن، از مفهوم عام جدا گشته است (ابهری و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۴). پس بر اساس تعریف قانون مدنی از سند، چیزی که بخواهد، عنوان سند را داشته باشد باید دو ویژگی داشته باشد؛

اول اینکه، حتماً باید به صورت نوشته باشد، نوشته تنوعی بسیار دارد، خط یا علامتی که چند نفر در روابط خود معمول کرده‌اند و بر صفحه‌ای قرار داده‌اند، یا خطوط رمزی که متضمن معنی یا مفهومی باشد، یا هر

سبک و عبارتی بر روی هر وسیله‌ای اعم از، کاغذ، سنگ، چوب، آجر و پارچه و غیر آن باشد و تفاوتی نمی‌کند، خطوط با ماشین تحریر یا با دست یا به کمک کامپیوتر به صفحاتی منتقل شده باشد (مدنی، ۱۳۷۲، ص ۷۸)، بنابراین هر چیزی که نوشته است، سند می‌باشد و کسی محدودیت خاصی را برای نوشته قائل نشده است و چیزی که نوشته نیست، سند محسوب نخواهد گشت (عزیزی، ۱۳۹۰، ص ۱۲۷). این نوشته در صورتی سند محسوب می‌شود که به منظور انشاء عمل حقوقی و یا اعلام واقعه حقوقی، تنظیم شده باشد (ابهری و همکاران، ۱۳۹۶، صص ۴ و ۵) و این نوشته در صورتی نام سند را به همراه دارد که به وسیله همان اشخاصی که در ایجاد آن دخالت دارند، تنظیم و امضاء شود، پس در صورتی که یک نوشته به وسیله اشخاص ثالثی تنظیم گردد، چنین نوشته‌ای، شهادت است، که سند محسوب نمی‌شود (کاتوزیان، ۱۳۹۶، صص ۷۷۲ و ۷۷۳). ولی با وجود این، نوشته اشخاص ثالث را زمانی که مربوط به موضوع دعوا باشد یا درباره طرفین الزام آور باشد نیز می‌توان سند محسوب کرد (خزایی، ۱۳۸۷، ص ۱۳۳).

دومین ویژگی سند، قید قابل استناد بودن آن است. منظور از قابل استناد بودن این است که دادگاه به آن نوشته اعتماد کرده و آن را مبنای حکم خود قرار دهد (خواجه زاده، ۱۳۹۶، ص ۲۱۷). پس بر اساس ماده فوق، سند همیشه در دادگاه برای اثبات یا دفاع از دعوا کاربرد دارد یا به عبارتی دیگر کاربرد سند را به وسیله ای برای اثبات تقلیل داده است، این در حالی است که گاهی اوقات سند در خارج از دادگاه نیز مورد استفاده و استناد قرار می‌گیرد، به عنوان مثال برای انتقال ملک به نام دیگری در دفترخانه، نیاز به ارائه سند مالکیت و اصل شناسنامه متعاملین است (ابهری و سرخی، ۱۳۸۷، ص ۲۰).

علاوه بر موارد مذکور، سند برای قابلیت استناد، باید قابلیت انتساب نیز داشته باشد. یعنی بین تنظیم و قابلیت استناد رابطه وجود داشته باشد و اگر به دلایلی مانند، فقدان قصد این رابطه قطع گردد، سند دیگر قابلیت استناد نخواهد داشت. مقصود از انتساب همان امضاء سند است. در تعریف قانون مدنی از سند، اسمی از امضاء نبرده شده است، ولی با توجه به اصول کلی حقوقی و عرف مسلم و استقرار از شرایط اسناد در قوانین مختلف، ضرورت امضاء را به عنوان رکن اصلی سند، تأیید می‌کند (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ص ۲۷۹). بنابراین نوشته بدون امضاء ناقص است و قابلیت استناد را ندارد اما با این وجود، اسنادی مانند دفاتر تجاری احتیاجی به امضاء ندارند، شاید به این خاطر باشد که با اوصافی که قانون تجارت برای اعتبار دفاتر تجاری، بر شمرده است، به خاطر بدیهی بودن انتساب دفتر به تاجر صاحب آن، دیگر احتیاجی به امضاء نخواهد بود. بنابراین در بیان مفهوم سند می‌توان گفت؛ هرگونه اظهار واقع (حادث) از انشاء عمل حقوقی توسط انشاء کننده، به صورت کتبی که در مقام طرح دعوا و یا دفاع در مقابل در دعوای مطروحه یا برای اجرای حقی، که به وسایلی مانند مهر، امضاء یا امور قطعی دیگر، امکان انتساب را داشته باشد، سند محسوب می‌شود.

بند سوم: تفاوت مفهوم سند در حقوق مدنی و تجارت

سند در قانون مدنی در قسمت ادله اثبات دعوا آمده است، یعنی زمانی پا به عرصه می‌گذارد که عمل حقوقی شکل گیرد و طرفین معامله برای اینکه بتوانند، چنین معامله‌ای را که از عدم آمده است اثبات کنند، متوسل به اسناد می‌شوند. در این موارد قاعداً تعهد نقش اول را دارد و سند به‌عنوان وسیله اثبات نقش فرعی و دوم را بازی می‌کند. در نتیجه می‌توان گفت، در حقوق مدنی سند طریقت دارد، بدین معنا که سند وسیله و طریقی است که از مجرای آن، به عمل حقوقی که سند برای اثبات آن به وجود آمده پی برد(درخشانی، ۱۳۴۱، ص ۹۰). پس آنچه در حقوق مدنی موضوعیت دارد، اعمال حقوقی است و سند وسیله‌ای است که در نفس و ذات خویش ارزش ندارد و تنها راهی است برای وصول به آن عمل حقوقی که واقع شده است. به خاطر همین است که قانون‌گذار در ماده ۱۲۸۵ ق.م گفته است، شهادت‌نامه سند محسوب نمی‌شود و فقط اعتبار سند را دارد.

ولی در حقوق تجارت سند چهره‌ای دگرگون نسبت به قانون مدنی دارد. سندی که در قانون مدنی استقلالی نداشته، در اینجا وصف تجریدی به خود گرفته، حالتی خودکفایی پیدا کرده و ارزش مختص به خود می‌گیرد، در نتیجه از علت ایجاد تعهد جدا می‌شود(صقری، ۱۳۷۷، ص ۱۷۵). در نتیجه می‌توان گفت، سند در حقوق تجارت و بازرگانی موضوعیت دارد نه طریقت، پس فی‌الغالبه و بدون ارتباط و توجه به معامله یا قراردادی که ناشی از آن گردیده، دارای ارزش و اعتبار است و بهترین دلیل برای موضوعیت داشتن سند در قوانین تجاری، استفاده از واژه ((دارنده سند)) است(درخشانی، ۱۳۴۱، صص ۹۱ و ۹۲). به خاطر همین است که، ماده ۲۴۹ ق.ت گفته است، برات دهنده و ظهرنویس در مقابل دارنده برات، مسئولیت تضامنی دارند و همین است که دارنده هر سند در وجه حامل، مالک آن محسوب می‌شود. اگر ویژگی موضوعیت داشتن سند در قانون تجارت نبود، ماده مذکور بیهوده می‌گشت.

گفتار دوم: مفهوم اعتبار اسناد در قوانین موضوعه ایران

اعتبار مأخوذ از تازی و به معنای قول، اعتماد، راستی، درستی، آبرو، احترام، بزرگی، قدر، پایه، منزلت، مردانگی، بزرگ منشی و اعتبار داشتن نیز به معنای اعتماد داشتن می‌باشد(نفیسی، ۱۳۴۳، ص ۲۹۵) و همچنین به معنای، قابلیت اعتماد و ارزش کاربردی نیز آمده است(صدری افشاری، ۱۳۸۸، ص ۱۸۷). اعتبار در اصطلاح حقوقی، معنایی مشابه و نزدیکی با مفهوم لغوی آن دارد. قانون‌گذار نیز در جاهایی مختلف از قانون مدنی، قانون ثبت و قانون آیین دادرسی مدنی، از کلمه اعتبار استفاده کرده است که به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- در ماده ۱۲۸۸ ق.م. از کلمه اعتبار استفاده شده است، مفهوم اعتبار در این ماده اطمینان می‌باشد، یعنی دادگاه در صورتی می‌تواند، به سند ترتیب اثر دهد و یا به آن اطمینان حاصل کند که مخالف قوانین نباشد(شمس، ۱۳۹۴، ص ۱۵۴).

۲- به موجب ماده ۱۲۹۰ ق.م. (اسناد رسمی درباره طرفین و وراث و قائم‌مقام قانونی آنان معتبر است و اعتبار اسناد نسبت به اشخاص ثالث در صورتی است که قانون تصریح کرده باشد)). مفهوم و مقصود از اعتبار در این ماده، حدود اعتبار است و مقصود از ((حدود اعتبار سند رسمی)) تحمیل آثار حقوقی مندرجات سند است(شکوری، ۱۳۹۸، ص ۵۹).

۳- به موجب ماده ۷۰ ق.ث. تمام محتویات و امضاهای مندرج در سند رسمی معتبر است، مگر اینکه مجعولیت آن ثابت شود. منظور از اعتبار در این ماده، فرض صحت انتساب سند، به اشخاصی است که سند منسوب به آن‌ها است، یا به عبارتی دیگر مقصود از اعتبار، میزان مقاومت سند در برابر تعرض به اصالت و صحت آن است(محسنی، ۱۳۹۱، ص ۴۶).

۴- مقصود از اعتبار در ماده ۱۲۹۱ ق.م. اعتبار انتساب سند عادی و مقاومت آن در برابر اظهار انکار و تردید است و مقصود از معتبر در این ماده نیز، تحمیل مفاد سند به اشخاص دخیل در تنظیم آن است.

۵- ماده ۱۲۸۵ ق.م. بیان کرده است، شهادت‌نامه سند نیست، بلکه فقط اعتبار گواهی را دارد و مقصود از اعتبار در این ماده، ارزش است(شمس، ۱۳۹۴، ص ۱۵۷).

۶- ماده ۱۳۰۵ ق.م. تاریخ سند رسمی را حتی مقابل اشخاص ثالث، معتبر دانسته است، مقصود از اعتبار در این مورد این است که سند در تاریخ مندرج در آن میان متعاملین تنظیم شده است(باباجانیان و حسنی، ۱۳۹۷، ص ۲۲۱). بر این اساس، می‌توان گفت که منظور از اعتبار سند میزان ارزش آن در صورت ارائه به عنوان دلیل در یک وضع قانونی است.

مبحث دوم: جایگاه سند در فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران

در این مبحث به بررسی جایگاه و حجیت اسناد به‌عنوان دلیل یا دلیلی مستقل در فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران می‌پردازیم.

گفتار اول: جایگاه سند در فقه امامیه

درباره سند در آیه ۲۸۲ سوره بقره، سخن به میان آمده است که آیه مذکور طولانی‌ترین آیه قرآن کریم است. در این آیه بیان شده است:

((ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هنگامی که بدهی مدت‌داری (به خاطر وام یا دادوستد) به یکدیگر پیدا کنید، آن را بنویسید! و باید نویسنده‌ای از روی عدالت، (سند را) در میان شما بنویسد! و کسی که قدرت بر نویسندگی دارد، نباید از نوشتن -همان‌طور که خدا به او تعلیم داده- خودداری کند! پس باید بنویسد، و آن کس که حق بر عهده اوست، باید املا کند، و از خدا که پروردگار اوست بپرهیزد، و چیزی را فروگذار ننماید! و اگر کسی که حق بر ذمه اوست، سفیه (یا از نظر عقل) ضعیف (و مجنون) است، یا (به خاطر لال بودن)، توانایی بر املا کردن ندارد، باید ولی او (به جای او)، با رعایت عدالت، املا کند! و دو نفر از مردان (عادل) خود را (بر این حق) شاهد بگیرید! و اگر دو مرد نبودند، یک مرد و دو زن، از کسانی که مورد رضایت و اطمینان شما هستند، انتخاب کنید! (و این دو زن، باید باهم شاهد قرار گیرند)، تا اگر یکی انحرافی یافت، دیگری به او یادآوری کند. و شهود نباید به هنگامی که آن‌ها را (برای شهادت) دعوت می‌کنند، خودداری نمایند! و از نوشتن (بدهی خود)، چه کوچک باشد یا بزرگ، ملول نشوید (هر چه باشد بنویسید)! این، در نزد خدا به عدالت نزدیک‌تر، و برای شهادت مستقیم‌تر، و برای جلوگیری از تردید و شک (و نزاع و گفتگو) بهتر می‌باشد؛ مگر اینکه دادوستد نقدی باشد که بین خود، دست‌به‌دست می‌کنید. در این صورت، گناهی بر شما نیست که آن را ننویسید. ولی هنگامی که خرید و فروش (نقدی) می‌کنید، شاهد بگیرید! و نباید به نویسنده و شاهد، (به خاطر حق‌گویی)، زبانی برسد (و تحت فشار قرار گیرند)! و اگر چنین کنید، از فرمان پروردگار خارج شده‌اید. از خدا بپرهیزید! و خداوند به شما تعلیم می‌دهد؛ خداوند به همه چیز داناست)).^۱

آیه فوق شامل احکام فقهی عدیده‌ای است، چنانچه برخی از مفسران، تعداد احکام این آیه شریفه را پانزده مورد دانسته‌اند (آقامیری، ۱۳۹۰، ص ۱۲۴). در این آیه در خصوص شیوه تنظیم سند برای اطمینان و اعتبار هر چه بیشتر سند بیان شده است که، سند باید در حضور طرفین و توسط ثالث نگاشته گردد (قرائتی، ۱۳۷۸، ص ۴۴۰). از این آیه استنباط می‌شود، شخص تنظیم‌کننده سند باید صلاحیت این امر را داشته باشد و یکی از مؤلفه‌های آن این است که شخص تنظیم سند باید عادل باشد (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۴۴۶). بنابراین مستنبط از این آیه تنظیم سند، ضامن اجرای عدالت است، موجب جرأت گواهان و شهادت دادن و هرگونه خدشه در سند از هر که باشد، فسق و گناه است (قرائتی، ۱۳۷۸، ص ۴۵۱). در حالت کلی، سلامت اقتصادی مورد نظر اسلام ایجاب می‌کند، در قراردادهای به‌ویژه قراردادهای بدهکاری، در نوشتن مفاد سند هیچ‌گونه کوتاهی نشود و همچنین برخلاف آنچه برخی از فقها پنداشته‌اند، سند می‌تواند، به‌عنوان مدرکی

۱. ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُب بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِن كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْطِيعُ أَنْ يُمْلَ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيَهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِّن رِّجَالِكُمْ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشَّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ الشَّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَن تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَن تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا بُضَارَ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِن تَفَعَّلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)).